

Kymmenes vuosikirja ja kahdestoista pykälä

Sananvapaudesta ja journalismista tuli vuonna 2006 puheenaihe, joka pysäytti monet muutkin kuin journalistit pohtimaan ehkä itsestään selvältä tuntunutta perustuslain pykälää. Mitä sananvapaus tarkkaan ottaen merkitsee? Mitä merkitsisi, jos sitä ei olisi? Henkilökohtaista suhdettaan sananvapauskysymyksiin voi nyt tunnustella Journalismikritiikin vuosikirjan ääressä: Oletko liberaali fundamentalisti, etninen fundamentalisti, liberaali pragmatisti vai kenties dialogisen monikulttuurisuuden kannattaja? Nämä neljä kantaa Risto Kunelius löysi suomalaisesta sananvapauskustelusta, jota käytiin sen jälkeen, kun tanskalaisen sanomalehti Jyllands-Postenin julkaisemat karikatyyrit profeetta Muhammedista olivat saaneet muslimit raivoihinsa, poliitikot varpailleen ja journalistit hälytystilaan.

Kun globaalissa pilakuvakeskustelussa aseteltiin vastakkain itä ja länsi, suomalaisessa sanomalehdistössä sananvapauden ilmansuunnat olivat etelä ja pohjoinen. Näin voi päätellä Anssi Männistön tutkimustuloksesta, jonka mukaan suomalaisten sanomalehtien suhde sananvapauteen kävi sitä neuvottelevammaksi mitä pohjoisemmaksi menttiin. Vaikutelmaa vahvistavat Lapin Kansan, Kalevan ja Helsingin Sanomien päätoimittajien kommentit.

Vaikka journalismia itseään koskevassa keskustelussa pilakuvista tuli ennen muuta sananvapauskysymys, laajemmassa mittakaavassa kyse oli eri intressiryhmien oman edun tavoitteluista ja politiikasta, jolle tiedotusvälineet antoivat polttoainetta ja käyttövoimaa, muistuttaa Toby Archer. Henkilökohtaisen kokemuksen näkökulmasta aihetta käsittelevät Saara Yousfi islaminuskoisena lukijana ja Ville Ranta ”Suomen Muhammed-kohun” keskeisenä osapuolena.

Suomessa sananvapauskysymys tehtiin toisistakin kielletyistä kasvoista. Voittaessaan Euroviisut Suomi sai hankalan kansallisankarin: miehen, joka pyysi saada esiintyä julkisuudessa vain hirviömaskissa. Kun media sananvapauden suomalla oikeudella kieltäytyi tottelemasta Mr. Lordin eli Tomi Putaansuun toivetta, yleisö vastasi kieltäytymällä panemasta rahojaan ei-toivottuun journalismiin. Internetin siivittämän kuluttajakapinan poliittisesta luonteesta kirjoittavat Tapio Häyhtiö ja Jarmo Rinne.

Yleisön vastareaktion laukaisivat keväällä 2006 myös iltapäivälehtien väkivaltaiset lööpit. Monien mielestä iltapäivälehdet olivat menneet voiton tavoittelussa liian pitkälle, ja vieläpä pahimmalla mahdollisella tavalla: lasten hyvinvoinnin kustannuksella. Toiset taas muistuttivat lööppejäkin koskevasta sananvapaudesta. Hanna Syrjälä tutki lööpit vuosilta 1985–2006 ja etsi vastausta kysymykseen, ovatko lööpit todella muuttuneet aiempaa väkivaltaisemmiksi. Erkki Hujanen puolestaan tutki maakuntalehtiä tilaamattomien kansalaisten mielipiteitä ja löysi Lordi- ja lööppikapinoita passiivisemmän yleisövästarinnan merkkejä. Jenny Alhonen, Eeva-Liisa Anttila, Irene Stachon ja Mira SHEMEIKKA kommentoivat aihetta nuorten lukijoiden näkökulmasta. Televisioyleisön kokemuksia arvioi Arvo Ahlroos mediakriittisissä runoissaan.

Taloustoimituksissa sananvapauskeskustelua on käyty kysymällä, joko yritysten pyrkimykset tarkkailla vapaata sanaa menevät liian pitkälle. Taloustoimittaja Tuomo Pietiläinen haastatteli kollegoitaan ja sai selville, että varsinkin pörssiyritysten viestintäosastot haluavat yhä hanakammin pitää silmällä, mitä, milloin ja missä yhteyksissä yrityksistä julkisuudessa sanotaan. Pitäisikö lukijallekin jo kertoa, miten talousuutiset on ennakkotarkastettu? Tätä pohtii myös Pietiläisen artikkelia kommentoiva tutkija Karoliina Malmelin. Toimittaja Kati Juurus on tuntenut aivan toisenlaiset tarkkailijat kannoillaan juttumatkalla Guantanamoon vankileirillä. Paitsi ulkopuolisesta tarkkailusta, Juurus kirjoittaa henkilökohtaisella otteella myös toimittajan itsetarkkailusta.

Sananvapaus nousi kerkeästi poliisinkin huulille syyskuun Asem-kokouksen yhteydessä järjestettyjen mielenosoitusten jälkeen: ”Poliisi turvasi sananvapauden antamalla mielenosoituksen alkaa”, kommentoi apulaispoliisipäällikkö Jari Liukku (mm. Aamulehti 13.9.2006) poliisin suoraviivaisia toimia, joilla se hajotti mellakaksi luonnehditun mielenosoituksen alkuunsa. Tuolloin sekä toimittajien että poliisien tuoreessa muistissa olivat vielä vapunaikaiset levottomuudet ja niiden jälkeen syttynyt tulipalo Helsingin makasiineilla sekä tapahtumien uutisoinnista käyty kriittinen keskustelu. Mikko Niskasaari tarkastelee toimittajien ja poliisin tiedonvälityssuhdetta kummankin uutisaiheen käsitteilyssä.

Sananvapauden ohella yksi vuoden suurista puheenaiheista oli ”kananvapaus”, kun lintuinfluenssan uhka pakotti siipikarjan sisäarestiin lintujen kevätmuuton ajaksi. Vaikka pandemian pelko paisutti otsikoita, lintuinfluenssauutisointi oli Suomessa pohjimmiltaan maltillista, arvioi aiheen uutisoinnissa usein käytetty asiantuntijalähde Jaana Husu-Kallio. Toisin silmin lintuinfluenssauutisten rivien välejä on lukenut tutkija Mika Aaltola.

Tällä kertaa vuosikirjassa kiinnitetään huomiota myös toimitusten viimeaikaisiin ponnistuksiin journalismin kehittämiseksi. Vuosi sitten Erkki Kauhanen kirjoitti innovaatiojournalismista – eli muutos- tai tulevaisuusjournalismista, joiksi sitä myös on kutsuttu (ks. Journalismikritiikin vuosikirja 2006, 115).

Innovaatiojournalismin teoria on sen jälkeen pantu käytäntöön Maaseudun Tulevaisuudessa – toimittaja Ilkka Luukkonen kertoo, miten.

Muutama vuosi on vierähtänyt siitä, kun tutkija Jaana Hujanen jalkautui sanomalehtiin toimittajien työpariksi. Vuodenvaihteessa hän palasi jäljilleen ja otti selvää, jäikö tutkijan ja toimittajien yhteistyöstä toimitusten arkeen mitään pysyvää. Tovi on jo siitäkin, kun tutkijat toivat kansalaisjournalismin Yhdysvalloista Suomeen. Sittenkin käsite on päässyt karkaamaan ja villiintymään. Muun muassa tästä keskustelevat kansalaisjournalismin tutkija Laura Ruusunoksa ja kansalaistoimittaja Chiméne Bavard. Konsernijournalismista puolestaan käyvät kentän ja kammion välisen keskustelun Jouko Jokinen ja Kari Koljonen.

Tämä on 10. Journalismikritiikin vuosikirja ja samalla Tiedotustutkimuslehden 30. vuosikerran ensimmäinen numero. Vuosikirjaa julkaisee yhdessä Tiedotustutkimuksen kanssa Journalismin tutkimusyksikkö, joka täytti äskettäin kymmenen vuotta. Kirjan ilmestyessä yksikkö järjestää kymmenennen journalismikritiikkiseminaarinsa. Tasavuosien kunniaksi Heikki Luostarinen luki kaikki vuosikirjat ja teki Supermixin niiden aiheista ja kirjoittajista. Kiitos hänelle ja kaikille tähän vuosikirjaan kirjoittaneille!

Vuosikirjan toimituskunnalle lämpimät kiitokset kaikista niistä tapaamisista ja keskusteluista, joiden ansiosta kirja valmistui. Toimituskuntaan kuuluivat uutispäällikkö Erkki Hujanen Kalevasta, tutkija Kari Koljonen Tampereen yliopistosta, opettaja Outi Lepomäki Messukylän lukiossa, tutkija Lotta Lounasmeri Helsingin yliopistosta, toimittaja Ulla Meriläinen Yleisradiosta, toimittaja Harri Palmolahti Yleisradiosta, tutkija Samuel Raunio Jyväskylän yliopistosta, tutkija Laura Ruusunoksa Tampereen yliopistosta, toimittaja Heli Suominen Helsingin Sanomista ja tutkija Esa Reunanen Tampereen yliopistosta.

Taitosta ja ulkoasun suunnittelusta kiitokset Jaakko Kahalalle, käännöstyöstä Risto Suikkaselle, kieliasun tarkistuksesta Sirkka Wahlsténille, Journalismin kirjat ja artikkelit 2006 -osuuden kokoamisesta Eija Poterille ja kuvamateriaalin toimittamisesta Touko Yrttimaalle, Martti Lyyrälle sekä Timo Julkuselle. Spontaaneista keskusteluhetkistä kiitokset Pentti Raittilalle, Sinikka Torkkolalle, Heidi Huuhtaselle ja Tapani Rytöhongalle.

Lopuksi hatunnosto kaikille tähänastisille Journalismikritiikin vuosikirjojen toimittajille: Esa Väliiverroselle ja Pentti Raittilalle (1998), Marianna Laiholle ja Sinikka Torkkolalle (1999), Elina Nopparille ja Sinikka Torkkolalle (2000), Elina Nopparille ja Katja Valaskivelle (2001), Heikki Heikkilälle ja Marjut Helmiselle (2002), Pertti Vehkalahdelle (2003), Jukka Pietiläiselle (2004), Juho Rahkoselle (2005) ja Laura Ruusunoksalle (2006).